

ГЕОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасну геополітичну ситуацію, в якій опинилась Україна. Увагу зосереджено на таких важливих для України регіонах, як Кавказ та Східна Європа. Запропоновано конкретні рекомендації стосовно зовнішньої політики України з урахуванням сучасних геополітичних факторів.

Після розпаду СРСР, з постанням України як незалежної держави, на сучасному етапі з'явилась гостра потреба в нових дослідженнях геополітичної ситуації в Східній Європі. Впадає в око, що в Україні є небагато фахівців з геополітики, мало проводиться досліджень та розробок стосовно української геостратегії. Натомість геополітична ситуація, в якій опинилася українська держава, вимагає ледь не ювелірного маневрування поміж специфічних та різних інтересів як мінімум сімох держав, що оточують нас суходолом. Візьму на себе сміливість накреслити основні, обов'язкові, на мою

думку, напрямки нашої зовнішньої політики стосовно держав-сусідів.

На п'єдестал уваги нині слід поставити концепцію України як великої геополітичної постаті з двома руками, що символізують головні сфери інтересів і напрямки впливу: ліва—в Білорусі, а права — на Дону та на Кавказі. Володіння й контроль над цими ареалами забезпечить контроль України над величезним щитом-лінією: Білорусь—Україна—Кавказ. Саме цілісність і міць цієї лінії визначатиме безпеку Європи стосовно її східних кордонів на довгий час. Важливішим у цьому розта-

шуванні виглядає білоруський фланг. Втративши Білорусь, навіть катівська Польща не зможе убезпечити таку величезну діру-прорив, і військово-політична напруга на Сході Європи буде постійною. Білорусь є "вікном-плацдармом" для Росії в Європу. Поглинувши Білорусь, москалі¹ швидко забудуть, що то була окрема, інша держава (вони, проте, не вважають так і нині) і суто на психологічному рівні, через географію, москалі наблизяться до Європи, усвідомлюючи Росію у Бресті. Цей психологічний зсув на захід зніме з москалів сучасний примус усвідомлення, що Європа далеко: "навіть за Білоруссю". Тоді Брест стане для тамбовського мужика Росією, а, відтак, Росія буде для нього культурно і географічне в Європі. І якщо навіть це не визнають політично, то, принаймні, Росія, на думку москалів, матиме право втручатися в усі справи вже "сусідньої" Європи. Росія ж без Білорусі не буде по сусідству з Європою, Білорусь буде тим великим психологічним буфером-вододілом між Європою й Росією.

Таким чином із втратою Європою Білорусі наступить:

1. Психологічна впевненість росіян у праві втручатися у європейські справи у людей з неєвропейськими цінностями і типом мислення.

2. У суто військовому сенсі — присутність російських військ і по всьому кордону України як на півночі, так і на сході.

Чим загрожує такий "розклад" для України й решти Європи, страшно передбачити. Ще у 1997 році "Вашіngтон пост" писала: "договір підписаний у Москві, поставив перед Заходом питання, чи не стане Білорусь російським сателітом. Було б непростачливою помилкою Заходу віддати Білорусь Росії"¹ [1].

Якщо Україна має намір існувати як незалежна держава, то вона, як ніхто інший, зацікавлена у побудові євроцита "Прибалтика—Білорусь—Польща—Україна" на східноєвропейському напрямку.

Для цього, насамперед, треба не бути безчасним спостерігачем, а максимально, як на офіційному, ?, так і неофіційному рівні прагнути втримати, повернути Білорусь до євроорбіти з залученням її до всіх європроцесів та євроструктур, у тому числі й НАТО та ЄС. Саме Прибалтиці, Польщі (яка нині помилково, егоїстично захопилась власними успіхами) й Україні (яка занадто зациклілась на своїх негараз-

дах) належить активізувати дипломатичну діяльність щодо Білорусі. Слід прагнути укладати більше взаємопов'язуючих економічних, політичних угод, союзів. Треба не відрікатися, а максимально допомагати Білорусі самим і переконувати ЄС та міжнародні фінансові інститути піти на неординарні кроки-поступки, проекти щодо Білорусі. Треба всіляко підтримувати опозиційні рухи в Білорусі, надавати в Польщі, Україні, Литві притулок білоруським опозиційним діячам, допомагати в їхній діяльності, допомагати у поширенні опозиційних видань, заснуванні опозиційних радіостанцій з трансляцією на Білорусь тощо. Потрібно як культурно, ментально "відвоювати" Білорусь у радянсько-царського колоніального минулого, так і вести потім "під руки", стимулюючи внутрішню демократизацію країни. Якщо ми кинемо Білорусь, то лише втратимо, Росія обов'язково прийме "блудного сина", ображеного Заходом і сусідами, що й відбувається нині. А тому на карту поставлено багато — або "діра" у Європу, або ліве крило міцного євроцита військового, культурного, політичного.

За великим рахунком, Білорусь скоріше повернеться до Прибалтики та Польщі, якщо економічний поступ України триватиме і рівень життя в Україні перевищить рівень життя в Росії. Це станеться тому що, на жаль, для людей з радянським типом мислення (переважна більшість населення Білорусі) чинник напханості власного пуза є вирішальним над усіма культурними, Божими, демократичними, державницькими чи іншими чинниками. Те, що Польща та Словаччина зрозуміли вагу для них східних сусідів, ми бачимо з того, як різко вони стали проти спроб Росії "образити" Україну і провести газопровід в обхід її. Це свідчить про найпринциповішу зміну політики центральної Європи стосовно Східної Європи (Україна та Білорусь) на противагу Росії. У цьому плані слід пам'ятати вислів одного відомого геополітика — поляка З. Бжезинського: "Якби Польщі довелося вибирати між власним вступом до НАТО і незалежністю України, то вона мала б обрати незалежність України". 2000 року президент Польщі підкреслив: "Без незалежної України немає незалежної Польщі", тому Польща бере на себе "роль локомотива, який втягуватиме Україну до Європи" [2]. Думки не оригінальні й очевидні, але Захід до кінця не зрозумів, що коли для безпеки Європи необхідна незалежна

¹ Москалі. Не вважаю, що то є образлива назва. В Україні та у світі до 18 СТ. була єдина назва — Московщина, а народ — москалі. Росія ж, як велика, так і мала, — це Україна й позначали ці назви певний територіальний церковний поділ між Київською та Галицькою митрополіями, отже, звичайно, і ми можемо називати себе китайцями, та чи буде це правильно, от у чому питання. А для образи ми завжди мали назву москалів — "кацапи". У праці я її не застосовував, але вважаю, що використання терміну "росіяни", що містить і чеченців, і татар, і українців, все одно, що на німці шати європейці. Так, вони європейці, але серед них є німці, французи, поляки та інші. В українській мові немає терміну "русскіє", що відрізняв би їх від загального "росіяни". Отож, гадаю, що поступово ми прийдемо до того, що не можна одним терміном позначати дві речі, тим паче, що назва москалі — історична (Шевченко, Аркас).

Україна, то для безпеки самого "гаранта" безпеки Європи необхідна незалежна Білорусь. Інакше це буде "солом'яний" гарант і "солом'яна" безпека Європи.

Не менш важливим є праве крило, а саме — кавказький напрямок. Домінування й контроль над цим крилом України нейтралізує "південні" російські претензії, а, отже, забезпечить безпеку на Чорному морі й безпеку таких регіонів як Кавказ, Туреччина, Балкани. Стратегічним союзником України на Кавказі має бути Грузія, яка в свою чергу відіграватиме роль внутрікавказького лідера. Якщо стосовно Білорусі роль покровителів та охоронців мають відігравати всі країни ЄС та Східної Європи й Україна буде лише найближчим, надійним другом, то стосовно Кавказу Україні випала роль бути єдиним захисником й покровителем, оскільки Туреччина нині не має особливого впливу на Росію.

Саме на створення іміджу "друга й захисника Кавказу" мають бути спрямовані зусилля України, в арсеналі яких мають бути й миротворча військова допомога, економічна, культурна співпраця (угоди, програми, конференції, конкурси, проекти тощо). ЗМІ часто повідомляють про прихильне ставлення на Кавказі до України на побутовому рівні, наприклад, про те, що водії таксі на Кавказі (Грузія, Азербайджан) часто відмовляються брати гроші з пасажирів, дізнаючись, що ті з України. І таке ставлення має глибокі історичні, психологічні коріння. Наприклад, для Грузії, починаючи з того, що Москва для нас стала спільним ворогом відтоді як загарбала Грузію в 1805 році, український підрозділ "Арго" звияжно воював на боці Грузії в абхазькому конфлікті, Україна розвиває й зміцнює ГУУАМ, передала безплатно кораблі для ВМС Грузії (з частки ЧФ), і вже 2001 року безкоштовно як гуманітарну допомогу надала Грузії 5 тис. т продовольчого зерна і планує ще товарний зерновий кредит на 45 тис. т., різні інші кроки на поглиблення україно-грузинського зв'язку. Наші друзі прагнуть одного — стати членами НАТО. У 2005 році за словами президента Грузії країна "має стукати в двері НАТО" [3]. Побоювання Росії та суперечки з нею стосовно кордону, Абхазії, допомоги Чечні, приїзд Папи Римського, незважаючи на протести Москви до православної Грузії та за тих же умов до України (через 5 місяців) — все це органічно зближує весь Кавказ з Україною.

Слід також дипломатично підкреслювати бажання України надавати аналогічну підтримку й співпрацю прикавказьким республікам РФ, зокрема, сприяти поступовому усвідомленню Європою й ООН Чечні як суб'єкта міжнародної політики, незалежної держави. Слід вимагати від Заходу такої ж активної позиції стосовно прикавказьких республік РФ, як і щодо Косового в Югославії. В цьому

плані корисні інформаційні чеченські агентства, що діють в Україні.

Крім того, що "свій, рідний" Кавказ буде надійним союзником на південному фланзі східно-європейського щита, він також стане надійним еврокоридором до Середньої Азії з її енергоресурсами.

Так склалося, що між Україною й Кавказом не існує спільного кордону. Враховуючи таку геополітичну прогалину, слід значну увагу приділити простору, стратегічній ділянці, що займає цю прогалину, а саме — Кубані. Щодо Кубані Україна постає перед необхідністю "українізувати" її, зокрема, Краснодарський край. Слід оголосити про особливий погляд України на Кубань, як на землі етнічно близького до нас населення. Це справді так. Українськість населення Кубані визнають і російські етнодослідники. Навіть сучасна Росія не може знести пам'ятник першим поселенцям Кубані — запорозьким козакам, який встановили ще за царя. Слід використати потенціал цього чинника максимально, результатом має стати така "українська" Кубань, яким є "російський" Крим. Саме в цьому руслі "Крим—Кубань" слід оголосити про етнічно-культурний міст України й Росії, одночасно активізуючи українські освітні, культурно-історичні заходи на Кубані. "Українська" за духом Кубань забезпечить сприятливий клімат у співпраці Україна—Кавказ, ускладнить російську протидію, а відтак зміцнить південний фланг еврошилта "Прибалтика—Білорусь—Польща—Україна—Кавказ".

Щодо самої Росії, то слід провадити максимально допустиму дружню й мирну політику, постійно на офіційному рівні підкреслюючи мир між нашими країнами. Дуже важливо затверджувати для Росії імідж України як держави, яка прагне відігравати роль посередника між Заходом і Росією, як такої, що прагне примирити позиції НАТО та ЄС з Росією. Таким чином, безперечно, що Україна має йти в ЄС і НАТО, але з погляду Росії, в тому числі й для захисту її інтересів. Водночас слід обережно утримуватись від підписання будь-яких взаємозобов'язуючих договорів з Росією, що могли б якось обмежити чи поставити під контроль наш поступ до Європи. У процесі цього поступу, який має проходити максимально плавно, Україна має стати військово, політичне й економічно якомога більш незалежною від Росії. Загальна концепція стосовно Росії полягає в тому, щоб Росія радше недооцінювала нас, ніж утверджувала імідж небезпечного ворога.

З "руками" в Білорусі та на Кавказі, пильним поглядом у Росію, "спину" нам має підтримувати щільний ряд країн НАТО і ЄС. Ось чому для нас вигідно мати спільний кордон не лише з катівськими Польщею та Угорщиною, а й підтримувати вступ до ЄС та НАТО таких країн як Словаччина та Румунія. Це створить не лише міцний тил, а й гар-

ний клімат, що сприятиме майбутньому вступу до цих організацій України та Білорусі, а згодом і кавказьких країн.

Відносно самих ЄС та НАТО, конче необхідно вести посилену пропаганду, яка б правдиво подавала Україну не як буфер, а як східний європейський форпост, як глибинно, ментально європейську країну. Кожен європеєць має свідомо й підсвідомо бачити кордони Європи на Сході України, а її саму як свою, надійну, європейську, "гору-захисницю", європейський форпост на Сході. Це зумовить дуже важливу зміну нашого геополітичного статусу в очах Європи й визначатиме більш посилену увагу й турботу Заходу до свого східного, архіважливого форпосту.

Щодо Молдови, Україні не вигідний як дрейф Молдови до Румунії, так і дрейф Придністров'я до Росії. Слід, по-перше, всіляко сприяти утвердженню територіальної цілісності Молдови, а, отже, "молдаванізації" Придністров'я, а, по-друге, активно підтримувати незалежність Молдови стосовно Румунії. Одночасно з цими процесами слід зберігати й розвивати взаємопов'язаність економічної, політичної та культурної сфер життя України й Молдови.

Для реалізації багатьох вищеокреслених завдань було б корисно домогтися заміни російських військ у Молдові й на Кавказі на українські підрозділи під егідою ООН.

Співпраця з Туреччиною має певні складнощі, насамперед, географічні, а також історичні, культурні, релігійні; з огляду на це, така співпраця не є стратегічною в найближчий час. Проте ситуація зміниться, якщо вдасться побудувати південний фланг — "Україна—Кубань—Кавказ" згаданого еврошита, утвердитися в іміджі "покровителя" Кавказу і в тому разі, якщо Україна вступить до НАТО та ЄС. Принаймні, тепер є позитивною співпраця України й Туреччини у побудові останньою житла для кримських татар тощо.

Підсумовуючи стислий проект можливої української геостратегії, слід знову зацентрувати, що щит "Прибалтика—Польща—Білорусь—Україна—Кавказ" є єдиною можливою, реальною гарантією безпеки Європи, й існування цього щита можливе лише за підтримки ЄС та НАТО. Організація цього щита має бути пріоритетною у діяльності цих організацій, адже саме ЄС та НАТО відповідатимуть за безпеку й долю Європи в XXI столітті. Ми, українці, маємо зрозуміти, що маємо єдиний рідний дім — Європу, і в наших інтересах скоріше опанувати такі "супертехнології" як геостратегія та геополітика. Від успішності засвоєння й використання цих сфер знань залежить не лише доля України, а й безпека та доля всієї Європи, безпека і нас самих, і наших та їхніх дітей.

1. Данилевский Н. Я. Геополитика.— М., 1999.— С. 151.
2. Війна навколо // Президентський вісник.— 2001.— № 1.
3. Там само.

Bilychenko Stanislav

GEOPOLITICAL STRATEGY OF UKRAINE

The author describes present geopolitical situation of Ukraine. Making accent on such important for Ukraine regions, as Caucasus and East Europe in general. The author proposes concrete recommendations about Ukraine's external policy, which based on modern geopolitical factors.